

TRANSPLANTOLOGIYANING AXLOQIY MUAMMOLARI

*Abdusalilov Jahongir Zohidjon o`g`li
Toshkent Davlat Stomatologiya Institutining
Davolash Ishi Fakulteti Talabasi*

Annotatsiya - Transplantatsiya - Odam va hayvonlarda patologik jarayon natijasida shikastlangan yoki olib tashlangan to`qimalar va organlar o`rniga sog`lomini ko`chirib o`tqazish. Transplantatsiya birinchi bo`lib 1912 yilda yurakning eksperimental holatda ko`chirib o`tqazilgan. Bunday operatsiyalarsiz bemor yashab ketish ehtimolligi juda past bo`ladi. Ushbu maqolada organ kontrabandasiga qarshi xalqaro mexanizmlarni o`rganish ham bor.

KIRISH

Transplantologiya fani rivojlanmoqda, zamonaviy dunyoda har yili 40 mingdan ortiq organ transplantatsiyasi operatsiyalari o`tkaziladi va mutaxassislarning taxminlariga ko`ra, kelajakda har ikkinchi operatsiya transplantatsiya qilinadi.

Hayotiy organlarni, xususan yurakni eksperimental transplantologiyasining asoschisi bu uchun 1912 yilda Nobel mukofotiga sazovor bo`lgan Aleksis Karreldir. U hayvonlarda organ transplantatsiyasi, ularning saqlanib qolishi va qon tomir anastomozlarni qo`llash texnikasi bo`yicha tajribalar o`tkazdi. U donor organi saqlab qolish va uni takomillashtirishning asosiy tamoyillarini ishlab chiqdi. 1933 yilda Xersonda odamdan odamga birinchi marta transplantatsiya Yu.U. Voronoy tomonidan o`tkazilgan. Rus transplantologiyasining asoschilaridan biri V.P. Demixov bo`lib, u 1951 yilda it uchun yurak transplantatsiyasini batafsil ishlab chiqdi. 1967 yil 3 dekabr Janubiy Afrikalik jarroh Kristian Barnard Demixov va bir qator jahon jarrohlik klinikalarida amaliyotni yakunlab, dunyoda birinchi marta odamga yurak transplantatsiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirdi. O`shandan beri 40 mingdan ortiq bunday operatsiyalar amalga oshirildi. Rossiyada birinchi marta yurak transplantatsiyasini amalga oshirgan taniqli jarroh, Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi Valeriy Ivanovich Shumakov 1987 yil 12 martda.

2008 yil iyun oyida ildiz hujayralaridan o`sgan inson a`zolarini birinchi marta transplantatsiya qilish professor Paolo Makiarini Barselonadagi klinikalarda amalga oshirildi. Bemor traxeya sil kasaliga chalingan katta yoshli ayol edi. Traxeya murakkab texnologiya asosida yaratilgan: shifokorlar yaqinda vafot etgan odamning traxeyasidan foydalandilar va undagi tirik hujayralarni kimyoviy preparatlar bilan zararsizlantirib, bemorning suyak iligida olingan ildiz hujayralarini tolali oqsil to`qimalariga kiritdilar. Ushbu hujayralar to`rt kun davomida maxsus bioreaktorda ishlab chiqilgan, shundan

so'ng traxeya transplantatsiyaga tayyor bo'lgan. Bir oydan so'ng, transplantatsiya qilingan organga qon ta'minoti to'liq tiklandi.

Donor organ (yurak) bilan umr ko'rish davomiyligi bo'yicha rekordchi amerikalik Toni Xyusman edi, u 30 yil transplantatsiyadan so'ng yashab, saraton kasalligidan vafot etgan.

Buyrak transplantatsiyasini dializdan ko'ra samaraliroq deb hisoblashadi. Bundan tashqari, buyrak transplantatsiyasi, dializ bilan solishtirganda, hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi va to'liq ijtimoiy moslashishga olib keladi.

Ammo juda ko'p muammolar mavjud, ma'lumki, transplantatsiyaga ishonadiganlarning hammasi kerakli organi kutmasdan o'lishmaydi. Bugungi kunda faqat iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda kamida 150 ming odam organ va to'qima transplantatsiyasiga muhtoj.

Ko'pgina mutaxassislarning fikriga ko'ra, muammolarning sezilarli qismi qonunchilikning nomukammalligi bilan bog'liq.

Transplantologiyaning rivojlanishi, uning samaradorligi ko'p jihatdan, o'limdan keyin a'zolari olib tashlash bilan rozilik prezumtsiyasi yoki kelishmovchilik prezumtsiyasini qonuniy jihatdan mustahkamlashga bog'liq. Rozilik prezumtsiyasi potentsial donorning hayoti davomida donor bo'lishga rozi bo'lishini anglatadi. U Finlyandiya, Shvetsiya, Belgiya, Frantsiya, Italiya kabi mamlakatlarda ishlaydi. Qarama-qarshilikning prezumtsiyasi shundaki, odam o'limdan so'ng o'z a'zolarini olib tashlashga rozilik bermaydi. Qarama-qarshiliklar prezumtsiyasi AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya va Lotin Amerikasining ba'zi mamlakatlarida amal qiladi.

Ko'pgina transplantologlarning fikriga ko'ra, eng ilg'or bu har bir fuqaro uchun o'limdan so'ng o'z a'zolarini olishdan bosh tortish imkoniyatini yaratadigan modeldir. Bunday muvaffaqiyatsizlik ma'lumotlar bazasiga kiritiladi. Agar bunday rad etish bo'lmasa, unda inson hayoti davomida donor bo'lishni rad qilmagan deb ishoniladi. Bunday holda, qarindoshlarning fikri umuman e'tiborga olinmaydi.

Evropada maxsus kompyuter markazlari mavjud bo'lib, ularda donor bo'lishni rad etganlar to'g'risidagi ma'lumotlar, shuningdek, qabul qiluvchilarning parametrlari haqida ma'lumotlar saqlanadi. Bu favqulodda holatlarda yuqori samarani beradi, chunki, masalan, panjadan keyin yurak maksimal besh soat davomida "yashaydi".

Germaniyada ular quyidagi normani joriy etishga harakat qilmoqdalar: agar biror kishi potentsial donor bo'lishga rozi bo'lsa, u holda ularga tegishli hujjat taqdim etiladi va agar kerak bo'lsa, u o'z navbatida donor organi olishda ustunlikka ega.

Shunga qaramay, muvaffaqiyatli davolanish, ayniqsa qiyin va umidsiz holatlarda, bemorning shifokorga ozgina taniqli, ammo juda achinarli "evtanaziya" so'zi bilan murojaat qilishini istisno qilmaydi. Evtanaziya muammosi qadimgi Yunoniston va Rim davrida paydo bo'lgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
2. Inson organlarining qonuniy almashinuviga qarshi kurashda Jahon hamjamiyatining o'rni. Shohruh Amirov